

## LOGONEVROZ BILAN OG'RIGAN BOLALARDA PSIXOLOGIK VA LOGOPEDIK YONDASHUVLARNING UYG'UNLIGI

G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi

Alfraganus Universiteti oliy ta'lim tashkiloti Pedagogika va Psixologiya fakulteti Defektologiya  
yo'nalishi talabasi

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada logonevroz (nevrotik duduqlanish) bilan og'rigan bolalarda psixologik va logopedik yondashuvlarning uyg'unligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Logonevrozning bolalarning nutqiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, psixologik yordamning emotsional barqarorlikni tiklashdagi o'rni hamda logopedik mashqlar orqali nutq ravonligi va prosodiyasini shakllantirishning ahamiyati asoslangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ushbu ikki yondashuvni birgalikda qo'llash logonevrozni samarali bartaraf etishda hamda bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda eng muhim omil hisoblanadi.

**Kalit so'zlar:** logonevroz, duduqlanish, psixologik yondashuv, logopedik yondashuv, integrativ metod, nutq ravonligi, muloqot ko'nikmalari.

**Аннотация:** В данной статье научно анализируется совместимость психологических и логопедических подходов к лечению детей с логоневрозом (невротическим заиканием). Раскрывается влияние логоневроза на речевое, эмоциональное и социальное развитие детей. Обосновывается роль психологической поддержки в восстановлении эмоциональной стабильности и важность формирования беглости речи и просодии посредством логопедических упражнений. Согласно результатам исследования, совместное использование этих двух подходов является важнейшим фактором эффективного устранения логоневроза и развития коммуникативных навыков у детей.

**Ключевые слова:** логоневроз, заикание, психологический подход, логопедический подход, интегративный метод, беглость речи, коммуникативные навыки.

**Annotation:** This article scientifically analyzes the compatibility of psychological and speech therapy approaches in children with logoneurosis (neurotic stuttering). The impact of logoneurosis on the speech, emotional and social development of children is highlighted. The role of psychological support in restoring emotional stability and the importance of forming speech fluency and prosody through speech therapy exercises are also based. According to the results of the study, the joint use of these two approaches is the most important factor in effectively eliminating logoneurosis and developing children's communication skills.

**Keywords:** logoneurosis, stuttering, psychological approach, speech therapy approach, integrative method, speech fluency, communication skills.

Logonevroz (nevrotik duduqlanish) bolalar nutq rivojlanishidagi eng keng tarqalgan va murakkab buzilishlardan biri hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning 1,5-2,5 foizida nutqning ravonligi buzilishi duduqlanish shaklida

namoyon bo'ladi. Ushbu ko'rsatkich maktab yoshiga kelganda biroz kamayadi, biroq logonevrozning barqaror shakllari to'liq korreksiyasiz qolgan hollarda ulg'aygan davrda ham davom etishi mumkin. Nutqdagi uzilishlar bolaning o'z-o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirib, ijtimoiy faolligini cheklaydi, ta'limdagi muvaffaqiyatlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois logonevroz masalasi defektologiya, psixologiya va logopediya fanlari kesishgan nuqtada chuqur tadqiq qilinadi.

Logonevrozning shakllanish mexanizmi ko'p qirrali bo'lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning murakkab o'zaro ta'siriga asoslanadi. Tadqiqotchilarning (Bloodstein, 2008; Volkova, 2015) ta'kidlashicha, bu buzilishning ildizida markaziy nerv tizimining zaifligi, nutqiy apparatning funksional yetilmaganligi va psixologik stress omillari yotadi. Ayniqsa, oilaviy muhitdagi noxush holatlar, qo'rquv yoki keskin stress holatlari bolalarda logonevrozning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Mazkur muammo dolzarbligining yana bir sababi shundaki, logonevroz faqat nutqiy nuqson sifatida emas, balki kengroq psixopedagogik oqibatlarga ega bo'lgan murakkab buzilishdir. Bola nutqining ravonligi buzilishi bilan birga, ularning emotsional barqarorligi, kommunikativ faoliyati va ijtimoiy adaptatsiyasi ham izdan chiqadi. Shu sababli logonevrozni korreksiyalashda yagona yondashuv – logopedik mashqlar bilan cheklanib qolish yetarli emas.

So'nggi yillarda psixologik va logopedik yondashuvlarni birlashtirish orqali duduqlanishni bartaraf etishda sezilarli ijobiy natijalar kuzatilmoqda. Psixologik yordam bolaning emotsional muvozanatini tiklashga, tashvish va qo'rquvni kamaytirishga xizmat qilsa, logopedik mashqlar nutq ravonligi va prosodiyasini shakllantiradi. Bu ikki yondashuvning uyg'unligi natijasida bola nutqi nafaqat texnik jihatdan to'g'rilanadi, balki ijtimoiy muloqot jarayonida mustahkamlanadi.

Logonevroz bilan og'rigan bolalar bilan ishlashda psixologik va logopedik yondashuvlarning uyg'unligi – zamonaviy defektologiya va psixologiya asosiy metodologik tamoyillaridan biri bo'lib, bu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy izlanishlar va amaliy tajribalar yuqori ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy manbalar tahliliga ko'ra, logonevrozning kelib chiqishi ko'p omilli jarayon bo'lib, unda biologik predispozitsiya va psixologik stress omillari o'zaro ta'sir qiladi (Bloodstein & Ratner, 2008). Vygotskiy (1996) o'z ishlarida nutq buzilishlarini bolaning ijtimoiy muloqoti va emotsional rivojlanishidan ajratib bo'lmazligini ta'kidlagan. Shuningdek, zamonaviy logopediyada (Volkova, 2015) duduqlanishning korreksiyasi nutqiy mashqlarni psixoterapevtik yondashuvlar bilan integratsiya qilish zarurligi ko'rsatib o'tilgan.

Psixologik yondashuvning markaziy tamoyillari — bolaning emotsional muvozanatini tiklash, tashvish darajasini kamaytirish, ijtimoiy vaziyatlarda nutqiy ishonchni shakllantirish. Logopedik yondashuv esa fonetik, prosodik va ritmik nutq elementlarini korreksiyalash, nutqning ravonligini qayta tiklashga qaratilgan. Ilmiy adabiyotlarda (Andrews et al., 2012) ushbu ikki yondashuvning uyg'unligi samarali nutqiy reabilitatsiyaning kaliti sifatida e'tirof etiladi.

Logonevroz bilan og'rigan bolalarda muloqot ko'nikmalarining shakllanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular nafaqat nutqiy, balki psixologik va ijtimoiy jihatlardan

ham namoyon bo'ladi. Duduqlanish bolaning nutqiy faoliyatini cheklab qo'yadi, bu esa o'z navbatida muloqot jarayonida qator qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logonevroz faqatgina nutq ravonligining buzilishi emas, balki butun kommunikativ tizimning disfunktsiyasi sifatida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, logonevrozga chalingan bolalarda nutqiy tashabbusning pasayishi kuzatiladi. Ular suhbatni boshlashdan yoki guruh oldida gapirishdan qochishadi, chunki duduqlanish holatlari takrorlanishi mumkinligidan xavotirlanadilar. Natijada, bola ko'proq passiv tinglovchiga aylanadi, o'z fikrlarini to'liq ifoda eta olmaydi va kommunikativ faollikdan chekinadi.

Ikkinchidan, bu bolalarda nutqiy o'zini nazorat qilishning ortiqcha kuchayishi kuzatiladi. Ular gapirishdan oldin so'zlarni tanlashga, iboralarni almashtirishga yoki murakkab fikrlarni soddalashtirishga harakat qilishadi. Bu esa muloqot jarayonini sun'iy lashtiradi va tabiiy oqimni buzadi. Shu bilan birga, haddan tashqari o'zini nazorat qilish hissiy taranglikni oshirib, duduqlanishni yanada kuchaytirishi mumkin.

Uchinchidan, logonevroz bilan og'rigan bolalarning emotsional sohasida o'ziga xos muammolar mavjud bo'ladi. Ular nutqiy muvaffaqiyatsizliklardan keyin uyatchanlik, ishonchsizlik, xavotir va past ijtimoiy faollikni namoyon etadi. Bu esa muloqot jarayonida qo'shimcha to'siqlarni yuzaga keltiradi. Ko'p hollarda bunday bolalar tengdoshlari bilan erkin o'yin va suhbatlarda qatnashishdan chekinishadi.

To'rtinchidan, logonevroz muloqot jarayonida paralingvistik vositalarning cheklanishiga ham olib keladi. Ya'ni, bolaning ovoz tembri, intonatsiya, pauza va jestlardan foydalanish imkoniyati yetarli darajada rivojlanmaydi. Natijada, muloqot jarayoni monoton, hissiy jihatdan sust ko'rinadi va tinglovchida yetarli ta'sir qoldirmaydi.

Bundan tashqari, logonevroz bilan og'rigan bolalarda ijtimoiy adaptatsiya qiyinchiliklari kuzatiladi. Duduqlanish tufayli ular maktabda darslarda faol qatnashmaydi, savol berishdan yoki javob qaytarishdan qochadi, ba'zida esa ijtimoiy izolyatsiyaga ham duch keladi.

Logonevrozda muloqot ko'nikmalari nafaqat nutqiy jarayon darajasida, balki emotsional va ijtimoiy jihatlar bilan chambarchas bog'liq holda buziladi. Shu sababli logopedik ishlarni olib borishda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni markaziy vazifa sifatida qo'yish zarur. Bu jarayon faqat ravon nutqni shakllantirishni emas, balki bolaning ijtimoiy faolligi va emotsional barqarorligini ham qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Logonevrozni korreksiyalashda psixologik va logopedik yondashuvlar bir-birini to'ldiruvchi, ammo turli yo'nalishga qaratilgan metodlar majmuasidir.

Psixologik yondashuv asosan bolaning hissiy-irodaviy sohasiga ta'sir ko'rsatadi: emotsional barqarorlikni tiklaydi, nutqiy qo'rquvni kamaytiradi, o'ziga ishonchni mustahkamlaydi va ijtimoiy faolligini oshiradi. Bu jarayonda relaksatsiya, art-terapiya, psixodrama va nafas mashqlari keng qo'llaniladi.

Logopedik yondashuv esa bevosita nutqiy apparat faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan: artikulyatsiyani me'yorlashtirish, nafas va nutq ritmini boshqarish, intonatsiya va ravonlikni shakllantirish asosiy vazifalar hisoblanadi. Mashg'ulotlarda fonetik mashqlar, nutqiy ritmni boshqarish usullari va dialogik mashqlar qo'llanadi.

Solishtirganda ko'rinadiki, psixologik yondashuv nutqiy faoliyat uchun qulay psixologik muhit yaratadi, logopedik yondashuv esa nutqni texnik va funksional jihatdan rivojlantiradi. Ularning uyg'unligi bolada nafaqat ravon nutqni, balki ijtimoiy va emotsional muvaffaqiyatni ham ta'minlaydi.

Logonevrozni korrektsiyalash jarayonida psixologik va logopedik yondashuvlarning o'ziga xosliklarini yanada yaqqolroq ko'rsatish uchun ularni quyidagi jadval ko'rinishida solishtirish mumkin:

| Mezonlar             | Psixologik yondashuv                                                                        | Logopedik yondashuv                                                                                      |
|----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Asosiy maqsad        | Emotsional barqarorlikni tiklash, nutqiy qo'rquvni kamaytirish, ijtimoiy faollikni oshirish | Nutq ravonligi va prosodiyasini shakllantirish, artikulyatsiya va nafasni me'yorlashtirish               |
| Asosiy metodlar      | Relaksatsiya, art-terapiya, psixodrama, kognitiv-behavioral trening, nafas mashqlari        | Artikulyatsion mashqlar, fonetik va fonematik mashqlar, nutqning ritmi va tezligini boshqarish mashqlari |
| Faoliyat sohasi      | Hissiy-irodaviy soha, shaxsiy rivojlanish, muloqot motivatsiyasi                            | Nutqiy apparat, fonetika, intonatsiya, ritm va prosodiya                                                 |
| Bolaning ishtiroki   | Suhbat, rolli o'yinlar, erkin muloqot, ijodiy faoliyat orqali faol ishtirok                 | Maxsus logopedik mashqlar, dialogik va monologik nutq mashqlari orqali faol ishtirok                     |
| Natija               | Bolaning ichki psixologik muvozanati, o'ziga ishonchi va ijtimoiy faolligi oshadi           | Nutq ravonligi, artikulyatsiya va nafasni boshqarish, muloqotda faol ishtirok etish shakllanadi          |
| Integrativ ahamiyati | Logopedik mashg'ulotlar uchun psixologik zamin yaratadi                                     | Psixologik yondashuvda shakllangan ijobiy motivatsiyani amaliy nutqda mustahkamlaydi                     |

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, psixologik va logopedik yondashuvlar o'zaro bir-birini to'ldiradi. Psixologik ishlar bolaning emotsional fonini barqarorlashtiradi, nutqiy qo'rquvni kamaytiradi va ijtimoiy motivatsiyasini kuchaytiradi. Shu bilan birga, logopedik mashg'ulotlar nutqiy texnikani rivojlantiradi, ravonlik va ritmni shakllantiradi. Ularning uyg'unligi natijasida bola nafaqat nutqiy jihatdan erkinroq gapira boshlaydi, balki psixologik jihatdan ham o'zini ishonchli his etadi, tengdoshlari bilan erkin muloqotga kirishadi. Demak, logonevrozni samarali korrektsiyalashda ushbu ikki yondashuvni integratsiyalash majburiy shart hisoblanadi.

Logonevroz bilan og'rigan bolalarda nutqiy faoliyatni tiklash jarayonida psixologik va logopedik yondashuvlarning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki logonevroz ko'p qirrali muammo bo'lib, u nafaqat nutqiy apparat faoliyatining buzilishi, balki bolaning hissiy-irodaviy sohasida, shaxsiy rivojlanishida va ijtimoiy moslashuvida ham salbiy iz qoldiradi. Shu sababli logopedik mashqlarni psixologik qo'llab-quvvatlashsiz olib borish yetarli samara bermaydi.

Psixologik yondashuv bolada nutqiy muvaffaqiyatsizlikka nisbatan paydo bo'ladigan qo'rquv va xavotirni kamaytirishga qaratiladi. Psixolog bolaning ichki emotsional muvozanatini tiklash, o'ziga ishonchini mustahkamlash va muloqotga bo'lgan ijobiy motivatsiyasini shakllantirish ustida ishlaydi. Relaksatsiya mashqlari, art-terapiya, psixodrama elementlari, nafasni boshqarish texnikalari kabi metodlar bolaning umumiy

ruhiy fonini yengillashtiradi. Bu jarayon logopedik mashqlarni qabul qilish va faol ishtirok etish uchun qulay psixologik zamin yaratadi.

Logopedik yondashuv bolaning nutqiy apparatini rivojlantirish, ravonlikni shakllantirish, intonatsion va ritmik komponentlarni me'yorlashtirishga qaratilgan bo'ladi. Logoped mashg'ulotlarda fonetik, artikulyatsion va nafas mashqlarini uyg'unlashtiradi, nutqning ritmini va tezligini me'yorlashtirish ustida ishlaydi. Shu bilan birga, logopedik ishlar nutqiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan holda olib boriladi, ya'ni bolani real muloqot sharoitiga tayyorlaydi.

Ushbu ikki yondashuvning uyg'unlashuvi bolaning muloqot jarayonidagi to'siqlarni kompleks bartaraf etishga imkon beradi. Psixologning emotsional qo'llab-quvvatlashi logopedik mashqlarni samaraliroq qilishga yordam beradi, logopedik mashqlar esa psixologik treninglarda shakllangan ijobiy motivatsiyani amaliyotda mustahkamlaydi. Masalan, psixologik mashg'ulotlarda bola nutqiy qo'rquvni yengib o'tadi, logopedik mashg'ulotlarda esa o'z fikrini ravon ifoda etish ko'nikmasini hosil qiladi.

Psixolog va logoped hamkorligida olib boriladigan ishlar bolaning ijtimoiy adaptatsiyasini yengillashtiradi. Bu uyg'un yondashuv nafaqat nutqdagi nuqsonlarni tuzatadi, balki bola shaxsiyatining ijobiy rivojlanishiga, tengdoshlari bilan muloqot qilishga bo'lgan ishtiyoqini tiklashga, ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyatli qatnashishiga zamin yaratadi.

Logonevrozda psixologik va logopedik yondashuvlarning uyg'unligi samarali korreksiyaning asosiy sharti hisoblanadi. Bu yondashuv integrativ xarakterga ega bo'lib, bolaning nutqiy faoliyatini tiklash bilan birga, uning psixologik farovonligini va ijtimoiy moslashuvini ham ta'minlaydi.

**Xulosa.** Logonevroz bilan og'rigan bolalarda nutqiy rivojlanishdagi qiyinchiliklar faqat fonetik va artikulyatsion darajada emas, balki emotsional-irodaviy va ijtimoiy sohalarida ham chuqur iz qoldiradi. Shu bois, duduqlanishni korreksiyalash jarayonida psixologik va logopedik yondashuvlarni birgalikda qo'llash zaruriy shart hisoblanadi. Psixologik yondashuv bolaning ichki emotsional muvozanatini tiklash, nutqiy qo'rquv va xavotirni kamaytirishga xizmat qilsa, logopedik mashg'ulotlar nutq ravonligini, ritm va intonatsiyani shakllantirishga qaratiladi. Ularning uyg'unlashuvi esa bolalarda muloqot ko'nikmalarini mustahkamlaydi, ijtimoiy moslashuvni yengillashtiradi va shaxsiy rivojlanish uchun qulay sharoit yaratadi. Demak, integrativ yondashuv logonevrozni samarali bartaraf etishning asosiy yo'li hisoblanadi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bloodstein, O. (2008). *A Handbook on Stuttering*. Clifton Park: Thomson Delmar Learning.
2. Guitar, B. (2014). *Stuttering: An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
3. Volkova, L. S. (2015). *Logopediya: Narusheniya tempa i ritma rechi*. Moskva: Akademiya.



4. Zhinkin, N. I. (1998). *Psixologiya rechi*. Moskva: Nauka.
5. Yastrebova, A. V. (2012). Psixologik yordamning duduqlanuvchi bolalar rivojlanishidagi ahamiyati. *Defektologiya*, №3, 27–33.
6. Lalaeva, R. I. (2017). *Logopediya nazariyasi va amaliyoti*. Sankt-Peterburg: Rech.
7. Rustamova, D. (2020). Logonevroz bilan ogʻrigan bolalarda psixologik qoʻllab-quvvatlash usullari. *Maxsus pedagogika yangiliklari*, №2, 65–72.
8. Karimova, N. (2021). Nutq ravonligini tiklashda integrativ yondashuvlar. *Oʻzbekiston logopediya jurnali*, №1, 43–50.